

УДК 159.9

DOI: [https://doi.org/10.17721/upj.2024.2\(22\).7](https://doi.org/10.17721/upj.2024.2(22).7)

Рогаль Н. І.,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: RogalNina@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6937-7485
Scopus Author ID: 57202096862
Researcher ID: AAB-4136-2021

Синельников Р. Ю.,

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної психології,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
E-mail: romasynelnykov@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1634-7458

Сегеда І. О.,

магістр психології
E-mail: ivan_seheda@icloud.com
ORCID: 0000-0002-3025-6264

ОСОБЛИВОСТІ ЗВ'ЯЗКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті представлено теоретичний аналіз проблем громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій. Розглянуто результати емпіричного дослідження зв'язку громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій студентської молоді.

У результаті емпіричного дослідження встановлено, що загальний рівень сформованості громадянської ідентичності у більшості студентської молоді знаходиться на високому та середньому рівнях.

Показники вираженості патріотизму, активної громадянської позиції відповідають високу рівню та за шкалами «самореалізація в країні», «відданість країні» – середньому рівню прояву показників.

Більшість (54%) студентської молоді має середній рівень сформованості громадянської ідентичності, що свідчить про базову сформованість громадянських цінностей, відчуття приналежності до громадянської спільноти та усвідомлення своєї ролі в суспільстві. У 25% – високий рівень, що свідчить про вищу соціальну активність, ініціативність, ідентифікацію себе як громадянина та 21% студентської молоді має низький рівень сформованості громадянської ідентичності, який може проявлятися у пасивності, низькій залученості до соціальних та державних процесів тощо.

Громадянська ідентичність має багатовимірний характер та взаємопов'язана із ціннісними орієнтаціями студентської молоді, такими як: доброзичливість, традиції та конформізм.

В результаті факторного аналізу виокремлено три фактори структури громадянської ідентичності української молоді: громадянська ідентичність та патріотичні цінності (що виражається у сформованій громадянській свідомості, патріотичних почуттях, активній соціальній позиції, лояльності до країни, а також доброзичливості, дотриманні традицій і гедонізмі); етномовна ідентичність (для якої характерна важливість знання мови, етномовної ідентифікації, позитивне ставлення до мови, емоційне і когнітивне усвідомлення своєї приналежності до національної спільноти) і соціальна адаптивність та багатовимірність ідентичності (характеризується адаптацією до соціальних норм (конформізм), усвідомленням своєї етнічної ідентичності (когнітивний компонент), орієнтацією на загальнолюдські цінності, на потребу в нових переживаннях, амбіціях і прагненні до впливу та збагачення).

Ключові слова: ідентичність, громадянська ідентичність, ціннісні орієнтації, студентська молодь, національна ідентичність, етномовна ідентичність.

Вступ

Постановка проблеми. Проблема громадянської ідентичності, її формування посідає вагомe місце в українському суспільстві. Адже саме вона є запорукою державотворення та національної безпеки. На сьогоднішній день, складні трансформаційні процеси, які відбуваються в країні у соціальній, політичній, економічній сферах, повномасш-

табне вторгнення росії стимулюють увагу до цього питання, особливо серед студентської молоді, оскільки молодь є носієм нових цінностей та активним учасником процесів, майбутніх змін в країні з метою її розвитку і процвітання.

Незважаючи на значну кількість наукових розробок щодо проблеми громадянської ідентичності на теренах України (Т. Бевз, 2014; І. Жадан, 2017; К. Журба, І. Бех, С. Бойко, В. Євтушок, С. Гаряча, Л. Канішевська, І. Кучинська, & І. Шкільна, 2024; І. Найда, 2022; І. Остапенко, 2016, І. Петровська, 2015, 2017; Р. Синельников, 2018; С. Толочко, 2023; Н. Хазратова, 2018 та ін.) та поза її межами (М. Barrett, & D. Pachi, 2019; D. Hart, С. Richardson, & В. Wilkenfeld, 2011 та ін.), залишається відкритим питання, як ціннісні орієнтації студентської молоді пов'язані із громадянською ідентичністю та яку роль вони відіграють у побудові стійкої громадянської позиції, соціальної відповідальності студентської молоді тощо.

Теоретичний аналіз

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Згідно із визначенням наведеним у Енциклопедії сучасної України (2001) громадянську ідентичність можна визначити двома способами, які різняться особливістю взаємовідносин індивіда з державою та суспільством. Це усвідомлення себе членом громадянського суспільства (феномен активного і свідомого громадянства); ототожнення себе зі спільнотою громадян національно-державного утворення.

На думку І. Найди (2022) громадянська ідентичність проявляється залежно від міри прийнятності політичної системи держави для громадянина. Вона досить чутлива до змін у політичній сфері країни і світу та є однією із найважливіших складових сучасних політичних систем (с. 32).

Т. Бевз (2014) зазначає про важливі маркери громадянської ідентичності: мова та її використання у системі ділової, офіційної взаємодії, в системі освіти, державних органах, у ЗМІ тощо; державна символіка (гімн, прапор, герб); календар святкових дат (із визначними подіями в історії країни та видатними особами). Громадянську ідентичність можна вважати повноцінною за умов, якщо особа самоідентифікується як громадянин країни («Я-фактор»); інші соціальні спільноти, групи (групи членства, народ тощо) визначають особу як громадянина («Ми-фактор»); інші особи («Вони» – «Інші», «Чужі», «Вороги») визнають людину громадянином («Вони-фактор») (с. 238).

Як зазначає І. Петровська (2017) у структурі громадянської ідентичності поєднано чотири компоненти: когнітивний (який характеризується усвідомленням своїх прав, обов'язків, ролі в суспільно-політичному житті держави); ціннісний (відображає систему особистісних ідеалів, принципів, переконань, що формують ставлення до держави, суспільства, обов'язків громадянина та значущість, важливість для людини цього членства); афективний (виражає емоційне ставлення до держави, до свого членства у ній, почуття відповідальності за її майбутнє, гордості, сорому, патріотизму тощо); конативний (характеризується готовністю/не готовністю, практичною діяльністю /бездіяльністю, спрямованою на участь у суспільно-політичному житті, виконанні громадянських обов'язків – активність, пасивність, дотичність, включеність, ворожість, протест тощо) (с. 157).

С. Толочко (2023) проаналізувала можливості і важливість наповненості змісту галузей освіти (мовно-літературна, математична, природнича, технологічна, інформативна, соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мистецька, фізична культура) громадянськими компетентностями, які в подальшому стануть фундаментом сформованості громадянської ідентичності (с. 186–187).

М. Barrett, & D. Pachi (2019) розглядають соціально-демографічні чинники громадянської та політичної активності молоді, серед яких виокремлюють ті, які є найближчими до особистості, це: сім'я, однокласники; середнього рівня (сусіди, школа, молодіжні організації, асоціації), найбільш віддалені соціальні чинники (музика, популярність, засоби масової інформації) тощо.

Громадянська ідентичність пов'язана із формуванням громадянської компетентності, що визначається як здібності та готовність особистості ефективно втілювати всі свої громадянські права та обов'язки і застосовувати свої знання і вміння на практиці (Червоний, 2023, с. 63).

Проблема ціннісних орієнтацій також не є новою і привертає увагу українських та зарубіжних науковців тривалий час. Зокрема науковий інтерес приділявся питанням особливостей, структури, чинників, видів, механізмів формування, впливу ціннісних орієнтацій на формування особистості різних вікових періодів, дослідження культурних відмінностей, статевих тощо (Васютинський, 2006; Карпенко, 1998; Коберник, 2008; Олексієнко, 2016; Панок, 2022; Пуєртас, 2014; Субашкевич, 2016; Шевчук, 2000; Groot, & Steg, 2007; Kluckhohn, & Strodtbeck, 1961; Woldu, & Budhwar, 2011).

Ціннісні орієнтації відображають пріоритетність конкретних цінностей для особистості (свободи, комфорту, добробуту, здоров'я тощо) і є важливим компонентом її світогляду (Щербакова, 2017, с. 15).

Поняття ціннісних орієнтацій було введено як аналог філософського поняття цінностей у післявоєнній соціальній психології, без чіткого концептуального розмежування між ними (Рибак, 2020, с. 23).

Загальнолюдські ціннісні орієнтації та глобальні зміни в їхній ієрархії формують систему цінностей особистості. З. Карпенко (1998) та І. Субашкевич (2016) зазначають, що у сучасному світі переважають цінності, спрямовані на задоволення не суспільних потреб, а власних (цінності особистісного рівня), в межах яких виражений новий вектор сприймання світу через призму власних інтересів: матеріальні блага, освіта, сім'я, кар'єра тощо (Субашкевич, 2016, с. 8).

Основою формування ціннісних орієнтацій є мотиви та потреби особистості. Робота, мораль, самостійність, ставлення до оточення тощо – це ціннісні мотиви, а потреби є основою інтересів, змістом яких є ціннісні орієнтації (Рибак, 2020).

П. Ігнатенко (1997) стверджує, що ціннісні орієнтації спрямовують особистість на суспільні цінності відповідно з її потребами. Наприклад, в учнів, ціннісні орієнтації з'являються при наявності потреби в інтересах (залежно від того, наскільки цінність може задовольнити потребу), в цілях (цінності, на які особистість орієнтується), в мотивах (конкретні дії відносно цінностей) (с. 118–123).

На думку О. Целякової (2009), ціннісні орієнтації визначають спрямованість прагнень та інтересів особистості; вподобання особистості, їх ієрархію та рівень; мотиваційні та цільові програми; готовність і рішучість до реалізації власного «проекту життя»; уявлення про дійсне та механізми селекції залежно від значущості для особистості (с. 227).

Цінності поділяються на: абсолютні (любов, правда, гідність, чесність, свобода, доброта тощо); національні (історична пам'ять, патріотизм, державотворчі прагнення, змагання до єдності, національна гідність); громадянські (обов'язки, повага закону, права і свободи); сімейно-рольові (стосунки у сім'ї, пам'ять предків, турбота про дітей, вірність) та особистісні (стиль приватного життя, поведінка, риси характеру) (Матяж, & Березянська, 2013, с. 29).

Існує і низка інших підходів до класифікації цінностей. Зокрема, цінності також поділяються за змістом об'єктів або предметом, на які вони спрямовані (моральні, економічні, соціально-політичні тощо); за суб'єктом ставлення (колективні, соціально-політичні тощо) (Долинська, & Максимчук, с. 33); за рівнем узагальненості (абстракт-

тні, конкретні); за способом вияву (ситуативні, стійкі); за об'єктом засвоєння (матеріальні, морально-духовні); за приналежністю (суспільні, групові, особистісні, національні, загальнолюдські); за змістом діяльності (пізнавальні, предметно-перетворювальні (естетичні, творчі, релігійні, наукові тощо) (Матяж, & Березянська, 2013, с. 27).

На думку М. Рокича (1973), цінності детермінуються стійкими переконаннями, що щось, наприклад, певний спосіб існування, мета переважає над іншою (є кращою) та мають такі ознаки: загальна кількість цінностей є не великою; люди мають однакові цінності, але різний ступінь їхнього вираження; цінності згруповані в системи; на формування цінностей впливає культура, суспільство, його інститути, а також особистість; цінності впливають практично на всі соціальні феномени (Rokeach, 1973).

Мета статті – проаналізувати особливості громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій студентської молоді і наявні взаємозв'язки між ними.

Методологія дослідження

Виклад основного матеріалу. З метою вивчення зв'язку між ціннісними орієнтаціями студентської молоді та громадянською ідентичністю проведено емпіричне дослідження, в межах якого використано такі методики: опитувальник «Етномовна ідентичність» О. Кухарук (Кухарук, 2020); опитувальник «Громадянська ідентичність» І. Петровської (Петровська, 2015); анкета «Діагностика рівня сформованості громадської ідентичності» Н. Хазратової (Хазратова, 2018); Методика «Портрет цінностей» Ш. Шварца, в адаптації І. Семків (Семків, 2013).

У дослідженні взяло участь 108 студентів денної та заочної форми навчання, 1-4 курсів вищих навчальних закладів України, віком від 17 до 21 років.

Під обрахунку отриманих даних використовувався математико-статистичний пакет SPSS Statistic 22.0.

Результати і дискусія

У результаті застосування опитувальника «Громадянська ідентичність» І. Петровської виявлено, що найбільш вираженими детермінантами громадянської ідентичності студентської молоді за показниками середніх значень є «Патріотизм» ($\mu_3,80$; $\sigma=1,23534$); «Активна громадянська позиція» ($\mu_3,72$; $\sigma=1,01962$); «Відданість країні» ($\mu_3,29$;

$\sigma=1,10840$). Найменш вираженим є показник «Самореалізація в країні» ($\mu_2,81$, $\sigma=1,27854$), що свідчить про середню оцінку особистісного і професійного розвитку та самореалізації в межах країни. Водночас, студентська молодь вважає за необхідне підтримувати українські традиції, культуру, шанувати державні символи та ідентифікує себе як громадянина України. Більш розгорнутий аналіз із показниками у відсотковому співвідношенні рівнів наведено у попередній публікації (Rohal, Synelnyukov, & Sehedá, 2021).

В межах компонентів етнічної складової національної ідентичності встановлено, що когнітивний ($\mu_0,92$, $\sigma=,4208$) і афективний ($\mu_1,01$, $\sigma=,3310$); компоненти виражені на середньому рівні. Це свідчить про те, що студентська молодь має певну обізнаність про свою етнічну ідентичність, але вона може бути неповною або меншою мірою інтегрованою в їхнє самоусвідомлення; емоційне ставлення (почуття гордості, прихильності) до своєї етнічної групи не є домінуючим в системі самоідентифікації.

За показниками анкети «Діагностика рівня сформованості громадянської ідентичності» (Н. Хазратова) у більшості досліджуваних виявлено середній рівень сформованості громадянської ідентичності (53,9%). Це свідчить про те, що вони мають базову сформованість громадянських цінностей, відчуття приналежності до громадянської спільноти та усвідомлення своєї ролі в суспільстві; у 25% – високий рівень, що свідчить про вищу соціальну активність, ініціативність, ідентифікацію себе як громадянина та 21% студентської молоді має низький рівень сформованості громадянської ідентичності, який може проявлятися у пасивності, низькій залученості до соціальних процесів тощо.

Подібні результати щодо рівня сформованості громадянської ідентичності були отримані І. Петровською (2015). За результатами дослідження, середній рівень було виявлено у 53% студентів, низький – у 22% та високий у 25% опитаних (с. 181). Тобто, з плином часу показники навантаженості по рівнях не змінилися та сформованість громадянської ідентичності студентської молоді залишилася сталою.

За результатами опитувальника «Етномовна ідентичність» О. Кухарук, встановлено, що всі шкали виражені на високому рівні. Найбільш вираженою є (за середніми показниками) шкала ставлення до мови ($\mu_3,91$, $\sigma=,82468$), далі – знання української мови ($\mu_3,72$, $\sigma=,91849$) і найменш вираженим є етномовний аттитюд ($\mu_3,54$, $\sigma=1,03781$). Загальний показник етномовної ідентичності – $\mu_3,71$, $\sigma=,89262$. Такі результати свідчать про те, що студентська молодь ви-

соко цінує українську мову, вбачаючи в ній важливий символ етнічної приналежності та культурної ідентичності.

З метою вивчення структури цінностей студентської молоді використано методикау «Портрет цінностей» Ш. Шварца в адаптації І. Семків (табл. 1).

Таблиця 1

**Середні значення за методикою «Портрет цінностей»
Ш. Шварца (адаптація І. Семків)**

Цінності	Середнє значення	Стандартне відхилення
Конформізм	3,82	1,21265
Традиція	4,25	,94748
Доброзичливість	4,76	,64930
Самостійність	4,62	,67129
Досягнення	4,91	,48850
Стимуляція	4,88	,60087
Гедонізм	4,97	,53572
Влада	3,86	1,01319
Безпека	4,38	,77556
Універсалізм	4,16	1,00761

Встановлено, що домінуючими цінностями є: гедонізм (орієнтація на задоволення, комфорт, відпочинок, розваги, здоровий сон і харчування); досягнення (спрямування на саморозвиток, особистий успіх, соціальне визнання та активну працю для досягнення бажаної мети); стимуляція (орієнтація на пошук нового – відчуттів, досвіду тощо, постійний стан збудження); доброзичливість (щастя, добробут, благополуччя рідних, друзів, співробітників, колег тощо); самостійність (незалежність від впливу соціального середовища, відповідальність за свої вчинки тощо); безпека (прагнення безпеки: власної, національної та безпеки близьких людей); традиція (важлива єдність між поколіннями у родині, виконання обрядів, святкування релігійних свят тощо); універсалізм (справедливість та рівність людей на землі). Найменш

вираженими цінностями є: конформізм (поведінка згідно з соціальними очікуваннями та стандартами) та влада (влада як ціль та висока цінність, прагнення накопичувати матеріальні ресурси, гроші та займати керівні посади).

За допомогою кореляційного аналізу за Пірсоном встановлено взаємозв'язки між цінностями студентської молоді та громадянською ідентичністю (табл. 2).

Таблиця 2

Значення коефіцієнтів кореляції між цінностями студентсько молоді та громадянською ідентичністю

Шкали ГІ	Ціннісні орієнтації	Конформізм	Традиції	Доброзичливість
Патріотизм		,448**	,436**	,510**
Самореалізація в країні		,372*	,368*	,416**
Активна громадянська позиція		,442**	,444**	,455**
Відданість країні		,420**	,434**	,423**
Сформованість громадянської ідентичності		,475**	,477**	,515**
Знання української мови		,304*	-	,362*
Ставлення до мови		,374*	,301*	,422**
Етнововний атитюд		,342*	-	,354*
Етнововна ідентичність		,356*	-	,392**
Когнітивний компонент етнічної складової національної ідентичності		,544**	,362*	,363*
Етнічна складова національної ідентичності		,320*	-	-

Примітки: * – значущість на рівні $p \leq 0,05$; ** – значущість на рівні $p \leq 0,01$

ГІ – громадянська ідентичність

В результаті аналізу виявлено прямі значущі кореляції між такими цінностями студентів як: конформізм, традиції, доброзичливість та показниками громадянської ідентичності. Зокрема, конформізм прямо корелює із громадянською ідентичністю та її шкалами – патрі-

отизмом, самореалізацією в країні, активною громадянською позицією, відданістю країні, етномовною ідентичністю та її компонентами – знанням української мови, ставленням до мови, етномовним атитюдом та етнічною складовою національної ідентичності і її когнітивним компонентом. Цінність «доброзичливість» має ідентичні прямі зв'язки із громадянською, етномовною і національною ідентичностями, однак, показники навантаженості кореляцій є вищими (r) за всіма шкалами, окрім когнітивного компоненту етнічної складової національної ідентичності та відсутністю значущих зв'язків із етнічною складовою національної ідентичності ($p \geq 0,05$).

Цінність «традиції» позитивно корелює із патріотизмом, самореалізацією в країні, активною громадянською позицією, відданістю країні, сформованістю громадянської ідентичності, ставленням до мови та когнітивним компонентом етнічної складової національної ідентичності.

Ці дані вказують на багатовимірний характер національної ідентичності, в якій громадянська, етнічна складові взаємодіють із ціннісними орієнтирами, сприяючи консолідації індивідуальної та колективної ідентичності.

В межах дослідження студентів О. Рибак (2020) було виявлено, що ціннісні орієнтації різняться залежно від рівня етнічної ідентичності. Зокрема, студенти із високий рівнем етнічної ідентичності мають статистично вищі показники цінності традиція, доброзичливість, стимуляція та конформізм, порівняно із студентами з середнім та низьким рівнями (с. 126).

Для визначення факторної структури громадянської ідентичності української молоді використано факторний аналіз (метод головних компонентів з Varimax обертанням). Виявлено трьохфакторну модель, яка розкриває 57,7% загальної дисперсії (КМО дорівнює 0,674; критерій сферичності Барллета – 0,000, що є адекватним для використання даного методу) (табл. 3).

Таблиця 3

Факторні навантаження показників

Номер фактора	Шкали	% дисперсії
1	Сформованість громадянської ідентичності (.908); Патріотизм (.833); Активна громадянська позиція (.828); Відданість країні (.825); Самореалізація в країні (.702); Традиція (.641); Доброзичливість (.608); Гедонізм (.598)	24,7%
2	Знання української мови (.931); Етномовна ідентичність (.906); Етномовний атитюд (.868); Ставлення до мови (.822); Вираженість етнічної складової національної ідентичності (.785); Сформованість громадянської ідентичності (.724); Афективний компонент етнічної складової національної ідентичності (.687)	23,8%
3	Конформізм (.552); Когнітивний компонент етнічної складової національної ідентичності (.531); Стимуляція (.531); Універсалізм (.519); Влада (.493)	9,2%

Перший фактор «Громадянська ідентичність та патріотичні цінності» пояснює 24,7% загальної дисперсії та містить вісім шкал: сформованість громадянської ідентичності (.908); патріотизм (.833); активна громадянська позиція (.828); відданість країні (.825); самореалізація в країні (.702); традиція (.641); доброзичливість (.608); гедонізм (.598). Цей фактор об'єднує аспекти, пов'язані зі сформованістю громадянської свідомості, патріотичними почуттями, активною соціальною позицією та лояльністю до країни, а також із такими рисами, як доброзичливість, дотримання традицій і певний рівень гедонізму. Наявність гедонізму та самореалізації свідчить про особистісний вимір цього фактору, який акцентує увагу на можливості реалізувати власні цілі в межах суспільних норм і цінностей.

Другий фактор «**Етномовна ідентичність**» пояснює 23,8% загальної дисперсії та містить сім шкал: знання української мови (,931); етномовна ідентичність (,906); етномовний атиюд (,868); ставлення до мови (,822); вираженість етнічної складової національної ідентичності (,785); сформованість громадянської ідентичності (,724); афективний компонент етнічної складової національної ідентичності (,687). Цей фактор відображає важливість етнічної та мовної складової в контексті національної ідентичності. Він включає аспекти знання мови, етномовної ідентифікації, позитивного ставлення до мови, а також емоційного й когнітивного усвідомлення своєї приналежності до національної спільноти. Високі значення компонентів вказують на те, що мова є одним із ключових символів національної і громадянської ідентичності та визначає формування свідомості особистості як громадянина країни.

Третій фактор «**Соціальна адаптивність та багатовимірність ідентичності**» пояснює 9,2% сумісної дисперсії та містить п'ять шкал: конформізм (,552); когнітивний компонент етнічної складової національної ідентичності (,531); стимуляція (,531); універсалізм (,519); влада (,493). Цей фактор об'єднує характеристики, які відображають здатність особистості адаптуватися до соціальних норм (конформізм), поєднуючи це із усвідомленням своєї етнічної ідентичності (когнітивний компонент). Універсалізм вказує на орієнтацію на загальнолюдські цінності, а стимуляція та влада – на потребу в нових переживаннях, амбіціях і прагненні до впливу та збагачення. Така багатовекторність у третьому факторі вказує на складну систему взаємозв'язків між індивідуальними цінностями, соціальною поведінкою та етнічною свідомістю.

Висновки

Громадянська ідентичність визначається як усвідомлення себе активним, свідомим членом громадянського суспільства, приналежністю до державної структури та мірою прийняття політичної системи держави. У громадянській ідентичності поєднуються два рівні – мікрорівень (ідентичність індивіда як громадянина – члена політичної нації) та макрорівень (ідентичність державної спільноти, яка підтримує інституційні засади політичної нації та забезпечує реалізацію цивільних прав через громадські інститути).

У результаті емпіричного дослідження встановлено, що загальний рівень сформованості громадянської ідентичності у більшо-

сті досліджуваних знаходиться на високому та середньому рівнях. Показники вираженості патріотизму, активної громадянської позиції відповідають високому рівню та за шкалами «самореалізація в країні», «відданість країні» – середньому рівню прояву показників.

Громадянська ідентичність має багатовимірний характер та взаємопов'язана із ціннісними орієнтаціями студентської молоді, такими як: доброзичливість, традиції та конформізм.

У результаті використання факторного аналізу виокремлено три фактори структури громадянської ідентичності української молоді: громадянська ідентичність та патріотичні цінності (що виражається у сформованій громадянській свідомості, патріотичних почуттях, активній соціальній позиції, лояльності до країни, а також, доброзичливості, дотриманні традицій і гедонізму); етномовна ідентичність (для якої характерна важливість знання мови, етномовної ідентифікації, позитивне ставлення до мови, емоційне і когнітивне усвідомлення своєї приналежності до національної спільноти) і соціальна адаптивність та багатовимірність ідентичності (характеризується адаптацією до соціальних норм (конформізм), усвідомленням своєї етнічної ідентичності (когнітивний компонент), орієнтацію на загальнолюдські цінності, на потребу в нових переживаннях, амбіціях і прагненні до впливу та збагачення).

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у діагностиці статевої особливості громадянської ідентичності та ціннісних орієнтацій студентської молоді; визначенні типів громадянської ідентичності згідно із ціннісними орієнтаціями тощо.

Декларація про конфлікт інтересів. Автори заявляють про відсутність потенційного конфлікту інтересів стосовно дослідження, авторства та/або публікації цієї статті.

Список використаних джерел

Barrett, M., & Pachi, D. (2019). Social and demographic factors linked to youth civic and political engagement. *In Youth civic and political engagement* (pp. 45-75). London : Routledge. doi: 10.4324/9780429025570-3.

Groot, J. I. M., & Steg, L. (2007). Value orientations and environmental beliefs in five countries: Validity of an instrument to measure egoistic, altruistic and biospheric value orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38, 318–332.

Hart, D., Richardson, C., & Wilkenfeld, B. (2011). Civic Identity. Hand-book of Identity. *Theory and Research*, 771–787.

Kluckhohn, F. R., & Strodtbeck, F. L. (1961). *Variations in value orientations*. Evanston, IL : Row, Peterson.

Rohal, N. I., Synelnykov, R. Yu., & Sehedra, I. O. (2021). Language factors of civic identity formation. *Ukrainian Psychological Journal*, 1(15), 165–179. [https://doi.org/10.17721/upj.2021.1\(15\).9](https://doi.org/10.17721/upj.2021.1(15).9)

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. N.Y. : Free Press.

Woldu, H., & Budhwar, P. (2011). Cultural Value Orientations of the Former Communist Countries: A Gender Based Analysis. *International Journal of Human Resources Management*, 22, 1365–1386.

Бевз, Т. (2014). Особливості формування громадянської ідентичності в сучасній Україні. *Наукові записки*, 3(71), 236–246.

Васютинський, В. О. (2006). Ціннісно-орієнтаційні площини сучасного українського суспільства. *Проблеми загальної та педагогічної психології*, 8(6), 40–45.

Долинська, Л. В., & Максимчук, Н. П. (2008). *Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя*. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О. В.

Енциклопедія Сучасної України. (2001). І. М. Дзюба, А. І. Жуковська, ..., А. П. Шпак. (Ред.). Київ : Поліграфкнига.

Жадан, І. В. (2017). Емпіричне дослідження особливостей громадянської та національної самоідентифікації молоді: базові поняття та показники. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*, 39, 60–68.

Журба, К, Бех, І., Бойко, С., Євтушок, В., Гаряча, С., Канишевська, Л., Кучинська, І., ... & Шкільна, І. (2024). *Утвердження української національної та громадянської ідентичності*. (Монографія). Київ : «Компрінт».

Ігнатенко, П. Р. (1997). Аксиологія виховання: від термінології до постановки проблем. *Педагогіка і психологія*, 1, 118–123.

Карпенко, З. С. (1998). *Аксіопсихологія особистості*. Київ : ТОВ «Міжнар. фін. агенція».

Коберник, Л. О. (2008). Роль та місце ціннісних орієнтацій у формуванні особистості. *Наука і освіта*, 4-5, 28–33.

Кухарук, О. Ю. (2020). *Особливості етнічної ідентичності представників різних етнічних груп українського студентства*. (Дис. канд. психол. наук). Київ.

Матяж, С. В., & Березянська, А. О. (2013). Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій особистості. *Наукові праці. Соціологія*, 213(225), 27–30.

Найда, І. В. (2022). Громадянська ідентичність як складова державотворення в контексті аналізу державної стратегії національно-патріотичного виховання. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 33(72), 6, 31–35.

Олексієнко, О. Г. (2016). Вплив ціннісних орієнтацій на формування особистості сучасної молоді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки*, 140, 316–318.

Остапенко, І. В. (2016). Концептуальні засади дослідження комунікативних бар'єрів національної та громадянської самоідентифікації. *Український психологічний журнал*, 2, 73–84.

Панок, І. В. (2022). *Ціннісно-сміслова саморегуляція як чинник життєвого самовизначення особистості студента*. (Дис. канд. психол. наук). Харків.

Петровська, І. Р. (2015). Особливості громадянської ідентичності студентів. *Наука і освіта*, 10, 177–182.

Петровська, І. Р. (2017). Рівні та структура громадянської ідентичності особистості. *Психологічні перспективи*, 30, 157–171.

Пуергас, С. Д. (2014). Соціокультурний підхід до вивчення цінностей. *Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент, 15*, 108–119.

Рибак, О. С. (2020). *Культурно-ціннісні орієнтації студентів з різним рівнем етнічної ідентичності*. (Дис. канд. психол. наук). Львів.

Семків, І. І. (2013). Адаптація методики Ш. Шварца «Портрет цінностей» українською мовою. *Практична психологія та соціальна робота, 1*, 12–28.

Синельников, Р. Ю. (2018). Соціально-психологічна програма формування громадянської ідентичності української молоді «Громадянська ідентичність: цілі, ресурси та смисли». *Актуальні проблеми психології, 1(50)*, 64–69.

Субашкевич, І. Р. (2016). *Формування ціннісно-сислової сфери студентів педагогічних спеціальностей засобами медіапсихологічних технологій*. Львів : Растр-7.

Толочко, С. (2023). Громадянська ідентичність особистості: актуальність формування та виявлення в сучасній Україні. *Advanced Linguistics, 11*, 181–191.

Хазратова, Н. В. (2018). Рівень сформованості громадянської ідентичності: проблема емпіричного встановлення. *Наукові студії із соціальної та політичної психології, 42*, 20–30.

Червоний, П. Д. (2003). Психолого-педагогічні особливості формування громадянської ідентичності в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України» (м. Вінниця, 24 березня 2023 р.)* (с. 63–64). Вінниця.

Шевчук, М. В. (2000). *Психологічні механізми трансформації ціннісних орієнтацій студентської молоді*. (Дис. канд. психол. наук). Київ.

Щербакова, Н. В. (2017). *Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді: соціально-філософський аналіз*. (Дис. канд. філософських наук). Київ.

References

Barrett, M., & Pachi, D. (2019). Social and demographic factors linked to youth civic and political engagement. *In Youth civic and political engagement* (pp. 45-75). London : Routledge. doi: 10.4324/9780429025570-3.

Groot, J. I. M., & Steg, L. (2007). Value orientations and environmental beliefs in five countries: Validity of an instrument to measure egoistic, altruistic and biospheric value orientations. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 38*, 318–332.

Hart, D., Richardson, C., & Wilkenfeld, B. (2011). Civic Identity. *Hand-book of Identity. Theory and Research, 771–787*.

Kluckhohn, F. R., & Strodtbeck, F. L. (1961). *Variations in value orientations*. Evanston, IL : Row, Peterson.]

Rohal, N. I., Synelnykov, R. Yu., & Sehedra, I. O. (2021). Language factors of civic identity formation. *Ukrainian Psychological Journal, 1(15)*, 165–179. [https://doi.org/10.17721/upj.2021.1\(15\).9](https://doi.org/10.17721/upj.2021.1(15).9)

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. N.Y. : Free Press.

Woldu, H., & Budhwar, P. (2011). Cultural Value Orientations of the Former Communist Countries: A Gender Based Analysis. *International Journal of Human Resources Management, 22*, 1365–1386.

Bevz, T. (2014). Osoblyvosti formuvannya hromadianskoi identychnosti v suchasniy Ukraini [Peculiarities of the formation of civic identity in modern Ukraine]. *Naukovi zapysky*, 3(71), 236–246. [in Ukrainian].

Vasiutynskyi, V. O. (2006). Tsinnisno-orientatsiini ploshchyny suchasnoho ukrainskoho suspilstva [Value-orientation planes of modern Ukrainian society]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii*, 8(6), 40–45. [in Ukrainian].

Dolynska, L. V., & Maksymchuk, N. P. (2008). *Psykholohiia tsinnisnykh oriientsiini maibutnoho vchytelia [Psychology of value orientations of a future teacher]*. Kamianets-Podilskyi : FOP Sysyn O. V. [in Ukrainian].

Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of Modern Ukraine]. (2001). I. M. Dziuba, A. I. Zhukovska, ..., A. P. Shpak. (Red.). Kyiv : Polihrafknyha. [in Ukrainian].

Zhadan, I. V. (2017). Empyrychne doslidzhennia osoblyvosti hromadianskoi ta natsionalnoi samoidentyfikatsii molodi: bazovi poniattia ta pokaznyky [Empirical study of the features of civic and national self-identification of youth: basic concepts and indicators]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 39, 60–68. [in Ukrainian].

Zhurba, K, Bekh, I., Boiko, S., Yevtushok, V., Hariacha, S., Kanishevska, L., Kuchynska, I., ... & Shkilna, I. (2024). *Utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti [Affirmation of Ukrainian national and civic identity]*. (Monohrafiia). Kyiv : «Komprint». [in Ukrainian].

Ihnatenko, P. R. (1997). Aksiolohiia vykhovannia: vid terminolohii do postanovky problem [Axiology of education: from terminology to problem formulation]. *Pedahohika i psykholohiia*, 1, 118–123. [in Ukrainian].

Karpenko, Z. S. (1998). *Aksiopsykholohiia osobystosti [Axiopsychology of personality]*. Kyiv : TOV «Mizhnar. fin. ahentsiia». [in Ukrainian].

Kobernyk, L. O. (2008). Rol ta mistse tsinnisnykh oriientsiini u formuvanni osobystosti [The role and place of value orientations in the formation of personality]. *Nauka i osvita*, 4-5, 28–33. [in Ukrainian].

Kukharuk, O. Yu. (2020). Osoblyvosti etnichnoi identychnosti predstavnykiv riznykh etnomovnykh hrup ukrainskoho studentstva [Peculiarities of ethnic identity in different ethnolinguistic groups of ukrainian students]. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

Matiash, S. V., & Berezianska, A. O. (2013). Klasyfikatsiia tsinnosti ta tsinnisnykh oriientsiini osobystosti [Classification of values and value orientations of an individual]. *Naukovi pratsi. Sotsiolohiia*, 213(225), 27–30. [in Ukrainian].

Naida, I. V. (2022). Hromadianska identychnist yak skladova derzhavotvorennia v konteksti analizu derzhavnoi stratehii natsionalno-patriotychnoho vykhovannia [Civil identity as a component of state creation in the context of analysis of the state strategy of national patriotic education]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia*, 33(72), 6, 31–35. [in Ukrainian].

Oleksiyenko, O. H. (2016). Vplyv tsinnisnykh oriientatsiini na formuvannya osobystosti suchasnoi molodi [Influence of value orientations on formation of personality of modern youth]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Serii: Pedahohichni nauky*, 140, 316–318. [in Ukrainian].

Ostapenko, I. V. (2016). Kontseptualni zasady doslidzhennia komunikatyvnykh barieriv natsionalnoi ta hromadianskoi samoidentyfikatsii [Conceptual bases of

research of communication barriers of national and Civic Self-Identification]. *Ukrainian Psychological Journal*, 2, 73–84. [in Ukrainian].

Panok, I. V. (2022). Tsinnisno-smyslova samorehuliatyia yak chynnyk zhyttievoho samovyznachennia osobystosti studenta [Value-semantic self-regulation as a factor in life selfdetermination of a student's personality]. *Candidate's thesis*. Kharkiv. [in Ukrainian].

Petrovska, I. R. (2015). Osoblyvosti hromadianskoi identychnosti studentiv [Peculiarities of students' Civic Identity]. *Nauka i osvita*, 10, 177–182. [in Ukrainian].

Petrovska, I. R. (2017). Rivni ta struktura hromadianskoi identychnosti osobystosti [Levels and structure of a person's civic identity]. *Psykhologichni perspektyvy*, 30, 157–171. [in Ukrainian].

Puertas, S. D. (2014). Sotsiokulturnyi pidkhid do vyvchennia tsinnosti [A sociocultural approach to the study of values]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum : sotsiologhiia, psykholohiia, pedahohika, menedzhment*, 15, 108–119. [in Ukrainian].

Rybak, O. S. (2020). Kulturno-tsinnisni oriantatsii studentiv z riznym rivnem etnichnoi identychnosti [Cultural Value Orientations of Students with Different Levels of Ethnic Identity]. *Candidate's thesis*. Lviv. [in Ukrainian].

Semkiv, I. I. (2013). Adaptatsiia metodyky Sh. Shvartsa «Portret tsinnosti» ukrainskoiu movoiu [Adaptation of Sh. Schwartz's methodology «Portrait of Values» in Ukrainian]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*, 1, 12–28. [in Ukrainian].

Synelnykov, R. Yu. (2018). Sotsialno-psykhologichna prohrama formuvannia hromadianskoi identychnosti ukrainskoi molodi «Hromadianska identychnist: tsili, resursy ta smysly» [Youth civic identity development socio-psychological program «Civic Identity: Goals, Resources and Meanings»]. *Aktualni problemy psykholohii*, 1(50), 64–69. [in Ukrainian].

Subashkevych, I. R. (2016). *Formuvannia tsinnisno-smyslovoi sfery studentiv pedahohichnykh spetsialnosti zasobamy madiapsykholohichnykh tekhnolohii* [Formation of the value-semantic sphere of students of pedagogical specialties by means of media-psychological technologies]. Lviv : Rastr-7. [in Ukrainian].

Tolochko, S. (2023). Hromadianska identychnist osobystosti: aktualnist formuvannia ta vyvavlennia v suchasni Ukraini [Civic identity of a personality: urgency of formation and detection in modern Ukraine]. *Advanced Linguistics*, 11, 181–191. [in Ukrainian].

Khazratova, N. V. (2018). Riven sformovanosti hromadianskoi identychnosti: problema empirychnoho vstanovlennia [The level of Civic Identity formation: the problem of empirical determination]. *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii*, 42, 20–30. [in Ukrainian].

Chervonyi, P. D. (2003). Psykhologo-pedahohichni osoblyvosti formuvannia hromadianskoi identychnosti v zakladakh vyshchoi osvity zi spetsyfichnymy umovamy navchannia [Psychological and pedagogical features of the formation of civic identity in higher education institutions with specific learning conditions]. *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Psykhologichni ta pedahohichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy» (m. Vinnytsia, 24 bereznia 2023 r.)* (s. 63–64). Vinnytsia. [in Ukrainian].

Shevchuk, M. V. (2000). Psykhologichni mekhanizmy transformatsii tsinnisnykh oriantatsii studentskoi molodi [Psychological mechanisms of transformation of value orientations of student youth]. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

Shcherbakova, N. V. (2017). Transformatsiia tsinnisnykh oriientsii suchasnoi ukrainskoi molodi: sotsialno-filosofskyi analiz [Transformation of value orientations of modern Ukrainian youth: social and philosophical analysis]. *Candidate's thesis*. Kyiv. [in Ukrainian].

Abstract

Rohal N. I.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor of the Department of Social
Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: RogalNina@ukr.net

Synelnykov R. Yu.,

PhD (Candidate of Psychological Sciences),
Associate Professor of the Department of General
Psychology,
Taras Shevchenko National University of Kyiv
E-mail: romasynelnykov@gmail.com

Seheda I. O.,

Master of Psychology
E-mail: ivan_seheda@icloud.com

THE FEATURES OF RELATIONS BETWEEN STUDENTS' CIVIC IDENTITY AND THEIR VALUE ORIENTATIONS

The article analyses theoretically the issues of civic identity and value orientations and presents the empirical study on relations between students' civic identity and their value orientations.

The empirical study results revealed that civic identity in the majority of examined students was formed generally at high or medium levels. The indicators of patriotism, active civic position were high, and the indicators of "self-realization in the country" and "devotion to the country" were at an average level.

The majority (54%) of students had average civic identity formation, which meant that their civic values were basically formed, students had a sense of belonging to a civil community and awareness of their role in society. 25% students had highly formed identity, which indicated their high social activity, initiative, identification of themselves as a citizen; and 21% students had low civic identity, manifested in their passivity, low involvement in social and state processes, etc.

Civic identity is a multidimensional construct correlating with value orientations, such as: benevolence, traditions and conformism.

The performed factor analysis revealed three factors in the structure of civic identity of Ukrainian youth: civic identity and patriotic values (expressed in the formed civic consciousness, patriotic feelings, active social position, loyalty to the country, as well as benevolence, adherence to traditions and hedonism); ethnolinguistic identity (importance of language knowledge, ethnolinguistic identification, a positive attitude towards national language, emotional and cognitive awareness of one's belonging to a national community) and social adaptability and identity multidimensionality (adaptation to social norms (conformism), awareness of one's ethnic identity (cognitive component), orientation to universal human values, a need for new experiences, ambitions and the desire for influence and enrichment).

Key words: *identity, civic identity, value orientations, students, national identity, ethnolinguistic identity.*

Отримано – 16 серпня 2024
Received – August 16, 2024

Рецензовано – 21 серпня 2024
Revision – August 21, 2024

Прийнято – 28 серпня 2024
Accepted – August 28, 2024